

שער ו: מוצאי שבת

ערבית למוצ"ש

א. מזמורים לפני מעריב

לפני מעריב של מוצ"ש נוהגים לומר מזמורים קמ"ד וס"ז שבתהלים (מ"ב רצג ס"ק א)¹.

הטעם: עם תחילת השבוע "מציידים אותנו מזמורים אלה באומץ מחודש ובבטחון מלא (ברוך ה' צורי המלמד ידי לקרב, אצבעותי למלחמה, חסדי ומצודתי משגבי ומפלטי לי מגיני ובו חסיתי, ארץ נתנה יבולה יברכנו א־להים א־להינו) אם בחיי הפרט ואם בחיי הכלל" (עולם התפילה ח"ב ע' סא).

ועוד, לתחילת ששת ימי המעשה מזכירים לאדם שתהיה מלאכתו ועסקו באמונה וביושר, שכן "אדם להבל דמה, ימיו כצל עובר" (תהלים קמ"ד ד) ובמזמור ס"ז ארבעים ותשע תיבות כמספר שבתות השנה² (אוצר כמ"י סי' עא ס"ק מו בשם ספר תקנות ותפילות).

ב. והוא רחום וברכו

נוהגים לומר והוא רחום וברכו (במוצ"ש) באריכות נועם (רמ"א סי' רצג סע' ג)³.

א פרמ"ג סי' רצג, רמ"א סי' תקנט סע' ב, באוצר התפילות (דף תכ) מובא המנהג בשם השל"ה.

ב שתיים או שלש תיבות המחוברות במקף נחשבות לאחת.

ג באשכנז היתה נעימה מיוחדת ארוכה ל"והוא רחום" (ילק"מ עמ' 53), ויש נוהגים להאריך ב"והוא רחום" רק במוצ"ש שלמחרתו אין אומרים תחנון, ובימי סליחות מאריכים ביותר (ספר היובל של קהלת אהבת תורה בחיפה עמ' 64), בברכ"י סי' רצג סק"ב מובא בשם רבינו האי גאון "סגולה להצלחה להאריך באמירת ברוך ה' המבורך במוצ"ש", וכ"כ בה"ג סוף הל' ציצית וא"ח דף סו ע"ב.

הטעם: כדי להוסיף מחול לקודש (שם בשם או"ז).

ועוד, מפני כבודה של שבת יש להתמהמה בעזיבתה, כשם שמלווים מלך אין נפרדים ממנו במהירות ובחפזה (או"ז ח"ב סי' פט).

ג. ויהי נועם – יושב בסתר

נוהגים לומר במוצ"ש אחרי תפילת שמו"ע פסוק אחרון של מזמור צ' בתהלים (ויהי נועם) ומזמור צ"א (יושב בסתר) (או"ח סי' רצה סע' א ומ"ב שם סק"א).

הטעם: לפי המסורה הפסוק "ויהי נועם" שייך לפרק הבא אחריו "יושב בסתר", והוא מזמור שבו בירך משה את בני ישראל בשעה שסיימו את מלאכת המשכן, לכן קבעוהו לומר בתחילת ימי המעשה (טור או"ח סי' רצה).

ועוד, מזמור "יושב בסתר" נקרא בפי חז"ל שיר של פגעים, היינו תפילה לשמירה מפני פגעים, לכן תיקנו לומר אותו בתחילת השבוע כדי להינצל כל השבוע מפגעים רעים המתרגשים לבוא לעולם (תיקון תפילה אוצר התפילות דת"כ ע"ב).

ד. כופלים פסוק אחרון

נוהגים לכפול את הפסוק האחרון של פרק צ"א (יושב בסתר) (סדר רע"ג עמ' לא, מחזור ויטרי עמ' 180).

הטעם: מספר התיבות בפרק זה כולל הפסוק ויהי נועם (סוף פרק צ) שאומרים לפניו הוא 124, וכשכופלים אותו, המספר 248 המתקבל הוא כמנין איבריו של אדם – רמ"ח. ומפני

ד ראה שבועות טו: ורש"י שם ד"ה ושיר של פגעים, ודעת מקרא תהלים עמ' קע"ה.
ה במ"ר פר' יב פיס' ט, וראה רש"י במדבר ל"ט מב.
ו ומאן דאמר פגעים דכתיב (תהלים צ"א ז) יפול מצדך אלף (שבועות טו:).
ז ראה מכות כג:

טורח הציבור נהגו לכפול רק הפסוק האחרון ולא כל הפרק (אבודרהם עמ' קפד)^נ.

ועוד, "כדי להפריש בין קריאת המזמור לקדושה דסידרה" (ואתה קדוש) (תניא רבתי סי' כא, אוצר התפילות דף תכ ע"ב).

ועוד, יש בפרק זה י"ז פסוקים, כולל פסוק ויהי נועם שלפניו, ולכן כופלים פסוק אחרון כנגד י"ח ברכות שבתפילה (אוצר כמ"י בשם מהר"ל).

ועוד, מנין הפסוקים בפרק "יושב בסתר" הוא ט"ז ועם כפילות הפסוק האחרון הם כמנין טו"ב (ערוה"ש סי' רצה ס"ק א)^ו.

ה. לפני יו"ט

נוהגים שאין אומרים "ויהי נועם" (תהלים צ"א) במוצ"ש אם חל יו"ט באמצע אותו שבוע (רמ"א סי' רצה סע' א ולבוש שם).

הטעם: מפני שבמזמור זה נאמר "ומעשה ידינו" שתי פעמים בפסוק אחד, ולכן אין אומרים אותו כאשר בשבוע זה אין ששה ימי חול^ז (אבודרהם עמ' קפז בשם תשובת הגאונים, סדר רע"ג דף לא).

ו. קדושה דסידרא

במוצ"ש מדלגים על שני הפסוקים הראשונים של "ובא לציון" (קדושה דסידרא) ומתחילים בפסוק "ואתה קדוש" (מ"ב סי' רצה ס"ק ב).

הטעם: לפי שאין גאולה בלילה^ח, לכן אין אומרים הפסוק הראשון "ובא לציון גואל וכו'", ומכיון ששני הפסוקים "ובא

ח לפי אבודרהם נוהגים אף לכפול פסוק ראשון.

ט ועיין בהערות על הסיודור לר"א ברלינר (כתבים נבחרים ח"א עמ' 57).

י וסימן לטעם: הו"ו של "ויהי נועם" מצביעה על ששת ימי המעשה (סדר עבו"י עמ' 304).

יא במצרים עיקר הגאולה היה ביום (שמות י"ב מא) ויהי בעצם היום הזה יצאו וכו' וראה ברכות ט.

לציון" "ואני זאת בריתי" סמוכים (ישעיה נ"ט כ"א) אין אומרים גם את השני (ט"ז סי' רצה ס"ק א).

ועוד, את הפסוק השני "ואני זאת בריתי" אין אומרים במוצ"ש משום שבתשעה באב שחל במוצ"ש אין אומרים אותו², לפיכך אין אומרים אותו בכל מוצ"ש (ב"ח סי' רצה).

ז. קיפול הטלית

יש נוהגים לקפל הטלית מיד אחרי תפילת ערבית של מוצ"ש (ילק"מ עמ' 139).

הטעם: משום "שיש להתעסק במצוה בהתחלת ימי החול" (מהרי"ל עמ' רכג, מובא במג"א סי' שב)³.

ח. אליהו הנביא

במוצאי שבת נוהגים לומר פיוטים וזמירות שמוזכר בהם אליהו הנביא (אוצר התפילות דף תכח ע"ב בשם רבינו יוסף טוב עלם)⁴.

הטעם: מצינו במסכת עירובין (מג:) כבר מובטח להם לישראל שאין אליהו בא לא בערב שבת ולא בערבי יו"ט מפני הטורח, ובוודאי שלא יבוא בשבת, "ויבוא לנו המבשר במוצאי שבתות, שבזכות השבת הצור יואל ובא לציון גואל" (המנהיג הל' שבת סי' עא).

ועוד, ע"ש שאמרו אלמלי משמרין ישראל שתי שבתות כהלכתן מיד נגאלים (שבת קיח:), "ועל כן אנו אומרים להקב"ה הרי שמרננו את השבת כמו שצויתנו, מעתה שלח לנו את אליהו הנביא" (מט"מ סי' תקב).

יב "מפני שנראה כמקיים ברית על הקינות, ועוד דאסור בדברי תורה ולא שייך לומר ולא ימושו מפיד" (מ"ב סי' תקנט סק"ו בשם הטור).

יג יש שנמנעים מלקפל הטלית בשבת משום חשש תיקון כלי, ראה או"ח סי' שב סע' ג ושו"ת יחוה דעת ח"ב סי' מ.

יד וכ"כ החיד"א במחבר"ר בקונטרס אחרון סי' רצט סק"א.

ט. אמר ר' יוחנן

יש המוסיפים לתפילת "ויתן לך" במוצאי שבת קטע ממסכת מגילה (לא.): אמר ר' יוחנן בכל מקום שאתה מוצא גדולתו של הקב"ה, שם אתה מוצא ענותנותו וכו' עשה משפט יתום ואלמנה וגו' (מחזור ויטרי עמ' 182, סדורים ב"י דף ר, שער השמים דף ריט) טו.

הטעם: כדי לחזק בתחילת השבוע את תוחלתנו בה', "כי חפץ הוא בתפילת שפל רוח ולב נדכא וימלא משאלתם" (עבו"י עמ' 309).

ועוד, "כדי שנתעורר על נכון במשא ומתן בימי המעשה ולא נטה מדרך הישר, כי הקב"ה אבי יתומים ודיין אלמנות עושה משפט העשוקים" (שם).

הבדלה

י. כוס מלאה

כאשר מוזגים הכוס להבדלה נוהגים למלאה מעל גדותיה (ט"ז סי' רצו ס"ק א).

הטעם: סימן לשפע וברכה לשבוע החדש (מטעמים עמ' סג) א.

יא. בעמידה או בישיבה

יש שנוהגים לשבת בשעת אמירת ההבדלה כדעת המחבר בשו"ע (סי' רצו סע' ו) ויש שעומדים כדעת הרמ"א (שם).

הטעם לדעת המחבר שיש לשבת: לפי שהישיבה קביעות לעומת העמידה, לכן כאשר מוציאים אחרים בברכת ההבדלה

טו בסדור עבו"י נאמר בראש הקטע: בפולין מוסיפים גם את זה ובאשכנז לא אמרוהו. א א"ר חנין בר פפא כל שאין יין נשפך בתוך ביתו כמים אינו בכלל ברכה (עירונין סה.) – לא הגיע לסוף ברכה גמורה, ואפילו הוא עשיר בדברים אחרים (רש"י שם). אוצר כמ"י (ע"א, נ"ג) מביא בשם הב"ד כל בית דלא אשתפיך ביה ינא במוצ"ש כמיא לית ביה סימן ברכה. לא מצאתיו בב"ד.